

Розвиток фізичної реабілітації в Україні

Юшко К. О.

Донецька філія Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

Анотація:

Представлено етапи становлення і розвитку лікувальної гімнастики, масажу, фізіотерапії. Розглянуто засоби, методи профілактики та лікування хвороб. Схарактеризовано системи лікарської гімнастики. Представлено система виникнення і розвитку інститутів фізичної реабілітації. Розглянуто історичні аспекти розвитку фізичної реабілітації в країнах далекого зарубіжжя. Показано внесок вітчизняних вчених у розвиток фізичної реабілітації. Представлено аналіз розвитку фізичної реабілітації в Україні.

Юшко К.А. Развитие физической реабилитации в Украине. Представлены этапы становления и развития лечебной гимнастики, массажа, физиотерапии. Рассмотрены средства, методы профилактики и лечения болезней. Охарактеризованы системы лечебной гимнастики. Представлена система возникновения и развития институтов физической реабилитации. Рассмотрены исторические аспекты развития физической реабилитации в странах далекого зарубежья. Показан вклад отечественных ученых в развитие физической реабилитации. Представлен анализ развития физической реабилитации в Украине.

Yushko K. Development of physical rehabilitation is in Ukraine. Stages of becoming and developing of medical gymnastics, massage, physiotherapy are presented. Remedies, methods of prevention and treatment of sicknesses are construed. Systems of medical gymnastics are described. The system of rise and developing of institutes of a physical rehabilitation is presented. Historical aspects of developing of a physical rehabilitation in countries of far foreign countries are construed. The instalment of domestic scientists to developing a physical rehabilitation is exhibited. The analysis of developing of a physical rehabilitation in Ukraine is presented.

Ключові слова:

фізична реабілітація, розвиток, ЛФК, фізіотерапія, масаж.

физическая реабилитация, развитие, ЛФК, физиотерапия, массаж.

physical rehabilitation, development, medical physical culture, physiotherapy, massage.

Вступ.

Вивчення історії сприяє більшому розумінню сутності фізичної реабілітації, використаних в ній засобів та методів. Простежив за етапами історії можна знайти нові шляхи розвитку.

Фізичні вправи та масаж з лікувальною метою застосовувалися ще у стародавні часи. У рукописах, написаних у Китаї та Індії за 3000-2000 років до нашої ери, викладено питання застосування дихальних вправ, пасивних рухів, масажу при захворюваннях внутрішніх органів та опорно-рухового апарату.

У шостому столітті у Китаї вперше був створений державний медичний інститут, де студентам, як обов'язкова дисципліна, викладався лікувальний масаж. В наступних сторіччях, у зв'язку із загальним занепадом природознавчих наук, відомостей про застосування фізичних вправ у лікарській практиці немає. Епоха Відродження характерна розвитком біологічних наук. Серед численних робіт того часу відзначається трактат італійського вченого Меркуріалюса «Мистецтво гімнастики»(1556). У XVIIIст. почали більше уваги приділяти лікуванню рухами, виникла лікарська гімнастика. Було видано значні роботи Фуллера «Медична гімнастика» і Ж.Тіссо «Медична та хірургічна гімнастика»(1780). У ці часи в Росії з'являються роботи, що розкривають значення фізичних вправ у боротьбі за здоров'я підрастаючого покоління (М.В. Ломоносов, І.І. Бецькой, А.П. Протасов).

XIX ст. відзначилось становленням шведської системи лікарської гімнастики П.Лінга (1776 – 1839), який заснував у 1813 р. у Стокгольмі перший у Європі інститут гімнастики і масажу, де готували педагогів фізичного виховання та медиків керівників з лікарської гімнастики. Незважаючи на недоліки гімнастика П.Лінга сприяла поширенню цього методу лікування і масажу не тільки у Європі, але і на інших континентах, та виникненню нових систем лікарської гімнастики – Брантинга, Картеліуса, Муррея та інших. Перший кабінет лікувальної гімнастики у Росії було відкрито у 1830р. [3].

© Юшко К. О., 2009

На сьогоднішній день існує достатньо літератури присвяченої медичній реабілітації, де автори простежили за історією розвитку, формуванням цього напрямку. Але не достатньо джерел, в котрих розглядаються історичні моменти фізичної реабілітації і саме в Україні. Адже велика кількість вчених працювали над різними питаннями, котрі торкалися лікувальної фізичної культури (ЛФК), масажу і т. інш.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Мета роботи - проаналізувати виникнення і розвиток фізичної реабілітації в Україні.

Завдання роботи:

1. Вивчити деякі історичні аспекти розвитку фізичної реабілітації в країнах далекого зарубіжжя.
2. Провести аналіз розвитку фізичної реабілітації в Україні.

Результати дослідження.

У 60-80-ті рр. минулого сторіччя наукова думка та практичні дії вітчизняних вчених випереджали зарубіжних в області лікувальної гімнастики. Підтвердженням цього є фундаментальна доповідь учня М.І. Пирогова професора ХЛ. Гюббенета на святковому зібранні Київського університету у 1854 р. “Про значення гімнастики у житті людини і народів”; видання у 1865 р. газети, присвяченої питанням лікувальної гімнастики [3].

В останні десятиліття минулого сторіччя нашими вченими було закладено фундамент наукового обґрунтування впливу масажу на організм, зведено у систему його прийоми, розроблено показання і протипоказання до застосування, у тому числі й у спорті. Започатковано курси з масажу, а в Одесі Ф. Гребнером — інститут механотерапії і лікувальної гімнастики. Цим закладам належить значна роль у поширенні масажу і гімнастики в країні. Практичним підтвердженням цього було впровадження названих засобів у лікувальний процес курортів одеських лиманів та Сак.

Велике значення в обґрунтуванні загальних уявлень про використання засобів та методів фізичної культури у відновному лікуванні мають роботи В.С. Піруського і лікарів Харківського медико-механічного

інституту. Перший розробив вчення про «мототерапію», що було до того часу відсутнє в усіх системах лікувальної гімнастики, і використовував її разом з природними чинниками і працею. Цей комплекс лікування фізичними засобами став основою майбутньої системи відновного лікування.

Лікарі Харківського медико-механічного інституту А.Н. Гейманович, В.Д. Чаклін, Ф.В. Лукашевич та інші під керівництвом М.І. Ситенка, зважаючи на досвід лікування фізичними вправами разом з фізіотерапією та працетерапією 3892 хворих з промисловими та військовими травмами у 1910-1916 рр., започаткували методику сучасного лікування травм фізичними методами. У 1921р. М.І. Ситенка очолив цей інститут у Харкові і відкрив перший у країні дитячий ортопедичний профілакторій, де широко застосовувалися фізичні методи лікування.

Суттєвий внесок у теорію і практику відновних методів лікування зробили український професор В.К. Крамаренко, який видав «Посібник з масажу і лікарської гімнастики» у 1911 р., та співробітники інституту фізичних методів лікування у Севастополі. Історія застосування фізичних вправ з метою лікування у радянські часи була тісно пов'язана з розвитком профілактичного напрямку у медицині, комплексного функціонального лікування і оздоровчого спрямування фізичного виховання. У 1920 р. у Москві відкрився державний інститут фізичних методів лікування і до 1930 р. кількість таких закладів невпинно зростала. За десятиріччя було створено понад двадцять інститутів фізіотерапії, у тому числі три в Україні: Одеський, Чернігівський, Феодосійський. Інтенсивно розвивалися наукові дослідження і підготовка кадрів з фізіотерапії. У 1923 р. почали видавати науково-практичний журнал «Курортное дело», який згодом змінив свою назву на «Вопросы курортологии, физиотерапии и лечебной физкультуры». У 1928 р. видано двотомний посібник з фізичних методів лікування.

У 1921 р. вийшла державна постанова про організацію будинків відпочинку, в якій вказувалося на необхідність широкого використання фізкультури з метою оздоровлення громадян. Це дало поштовх для впровадження у лікувальну практику курортно-санаторних закладів лікувальної фізичної культури. В.В. Гориневський, І.М. Саркізов-Серазіні, І.А. Богашев видають у 1923 р. та у 1926 р. посібники з лікувального застосування фізичної культури. В.В. Гориневський був організатором і керівником першої у Радянському Союзі кафедри фізичного виховання у Самарському університеті, а І.М. Саркізов-Серазіні — першої кафедри лікувальної фізичної культури у Московському інституті фізичної культури.

Передова думка, традиції і досвід роботи Харківського медико-механічного інституту стали передумовою організації у Харкові в 1921 р. першого науково-дослідного інституту фізичної культури, що значно випередило створення аналогічного наукового закладу у Москві (1932). Плідно працюють фахівці у Слов'янську — Т.Р. Нікітін, в Одесі — Я.Й. Камінський. Останній у 1924 р. видав книжку з лікувальної гімнастики і через три роки організував науково-

дослідну лабораторію, що пізніше була перетворена на філію Українського інституту фізкультури. У 1932 р. Я.Й. Камінський почав вести курс лікувальної фізичної культури у медичному інституті, який у 1934 р. реорганізувався у першу в Україні кафедру з цієї дисципліни. Продовжувачем його справи став академік О.Ю. Штеренгерц, автор понад тисячі наукових праць, який створив школу лікарів та методистів з лікувальної фізичної культури.

Глибокі та всебічні наукові дослідження і клінічні спостереження сприяли розкриттю механізмів лікувальної дії фізичних вправ та масажу і розробці науково-обґрунтованих окремих методик їх застосування у комплексному лікуванні. Це велика заслуга І.М. Саркізова-Серазіні, В.М. Мошкова, Е.Ф. Древінг, В.В. Гориневського, Б.О. Івановського, В.К. Добровольського, О.Ф. Каптеліна та ін. Свій вагомий доробок зробили і українські вчені О.А. Шейнберг, О.Ю. Штеренгерц, О.В. Кочаровська, Л.І. Фінк, а також працівники науково-дослідного інституту фізкультури у Харкові. Науковці і практики напружували курс з вивчення і використання комплексного, найбільш ефективного методу лікування із застосуванням лікувальної фізичної культури, лікувального масажу, фізіотерапії і клімато-терапевтичних процедур.

Набутий у мирний період досвід став підставою для наказу про обов'язкове використання у військових шпиталях лікувальної фізичної культури під час Великої Вітчизняної війни. Вона разом з іншими лікувальними методами забезпечувала не тільки скорочення термінів лікування, а і більш швидше відновлення боєздатності та зменшення інвалідності поранених.

У повоєнні роки розширилося застосування лікувальної фізичної культури при таких захворюваннях як інфаркт міокарду, оперативних втручаннях на серці, легенях, судинах, мозку, опіковій хворобі. У 1950 р. почали створюватися лікарсько-фізкультурні диспансери. Теорія збагатилася працями професорів В.М. Мошкова, С.М. Іванова, В.С. Васильєвої, С.М. Попова, С.В. Хрущова (Москва), Д.А. Винокурова, О.Г. Дембо, В.К. Добровольського, В.П. Правосудова (Ленінград), О.Ю. Штеренгерца (Одеса), В.М. Максимової (Харків), Т.О. Третилової (Львів), О.В. Кочаровської, В.Т. Стівбуна, Г.Й. Красносельського (Київ). Останній заступав аспірантуру з лікувальної фізичної культури і лікарського контролю у Київському медінституті, очолив створене у 1959 р. в Україні науково-методичне товариство з лікарського контролю та лікувальної фізичної культури. Професор Г.Й. Красносельський (1900—1969) підготував багато науковців з цього фаху, найяскравішими серед яких є організатор Київського науково-дослідного інституту медичних проблем фізичної культури професор І.В. Муравов та заслужений працівник вищої школи України професор Г.В. Полеся. Під її керівництвом було підготовлено близько 30 кандидатів наук з лікувальної фізичної культури у Київському інституті фізичної культури.[3]

Органічні і функціональні захворювання судин ніг, не дивлячись на певні успіхи в їх лікуванні, залишалися однією з основних причин інвалідності у людей літнього і старечого віку. У СРСР в 1986г. була розро-

блена програма ЛФК по передопераційній підготовці хворих з облітеруючими захворюваннями судин ніг. Для поліпшення функціональних можливостей судинного русла застосували ЛФК. цей метод використовувався при підготовці хворих з облітеруючими захворюваннями нижніх кінцівок до реконструктивної операції. [2]

Радянськими вченими розробилася концепція локальної дії фізичних чинників на так звані «функціонально активні зони» в цілях цілеспрямованої зміни нейроендокринного статусу і регуляції процесів імуногенезу. Були встановлені підходи до диференційованому застосування фізичних чинників в реабілітації кардіологічних хворих, при захворюваннях ендокринних залоз і опорно-рухового апарата, розроблялися методики, вживані в неврологи після порушення мозкового кровообігу і травм периферичних нервів. Наданий ряд фізичних методів, які ефективні в реабілітації неврологічних хворих після ішемічних порушень мозкового кровообігу і травм периферичних нервів верхніх кінцівок. Фізіотерапія в даному випадку була направлена на поліпшення мозкової гемодинаміки, зниження м'язового гіпертонусу, зменшення астеничних проявів. Фізіотерапевтичні процедури - лікувальну гімнастику в басейні, масаж, СМТ по методиці електросну на область проекції призначали через 3 – 4 тижні після гострого періоду ішемії мозку. Була розроблена програма реабілітації хворих з пошкодженнями плечового сплетення, і після реплантації крупних сегментів верхньої кінцівки. Також перспективно застосовується фізіотерапія у хворих з ендокринними захворюваннями(цукровий діабет, ожиріння) [1].

Захворювання суглобів зустрічаються надзвичайно часто і можуть приводити до часткової або повної втрати працездатності. Причиною поразки суглобів можуть бути інфекції, травми, зміна реактивності організму, процеси старіння і деякі інші. У тканинах суглобів розвиваються запальні зміни, або поєднання тих і інших. Разом з лікарською терапією достатньо широко використовується лікувальна фізкультура, яка найбільш ефективна в підгострій і хронічній фазі захворювання суглобів. У Кримському державному медичному університеті ім. Георгіївського розроблена програма ЛФК при захворюваннях суглобів верхніх кінцівок. Комплексна програма по лікуванню даного захворювання виявилася достатньо успішною.

Окрім цього, було розроблено лікування хворих з порушеннями сечовипускання і уродинаміки сечових шляхів за допомогою ЛФК [4].

В Україні у 1971 р. відбувся пленум товариства терапевтів республіки, присвячений питанням реабілітації пацієнтів із серцево-судинними захворюваннями, а у 1973 р. на ІХ Республіканському з'їзді терапевтів учені доповідали, що реабілітаційні заходи повернули 45-75 % таких хворих до активної праці. Академік М.М. Амосов та професор Я.А. Бендет (1969) після операцій на серці, професор В.Н. Дзяк (1970) при серцево-судинній патології, професор Г.В. Карепов (1985) при травмах спинного мозку розробили методи реабілітації цих хворих. Напрацьовуються санаторні засоби реабілітації у санаторіях України, вивчаються

механізми впливу кліматичних чинників, а також фізичних вправ і масажу з метою фізичної реабілітації у Ялтинському науково-дослідному інституті фізичних методів лікування і медичної кліматології ім. І.М. Сеченова. Теоретичні проблеми курортної справи та фізіотерапії розробляють ще три спеціалізовані наукові заклади та 18 кафедр фізіотерапії медичних інститутів та інститутів удосконалення лікарів України.

У Києві у 1969 р. відкрився науково-дослідний інститут медичних проблем фізичної культури, що проіснував до 1986 р., а в 1993 р. відновлений та реорганізований у Державний науково-дослідний інститут проблем фізичної культури і спорту. У Київському інституті удосконалення лікарів відкривається кафедра фізичної реабілітації і мануальної терапії, а в областях — реабілітаційні лікарні, центри та відділення. Важливим заходом для подальшого розвитку лікувальної фізичної культури, реабілітації в Україні, підготовки висококваліфікованих фахівців було створення у 1994 р. спеціалізованої Ради із захисту докторських дисертацій у Дніпропетровській державній медичній академії і заснування журналу “Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія”.

Висновки:

1. Фізична реабілітація застосовувалась ще в стародавні часи, але не мала ще такої назви. Літературні джерела говорять про те, що на Заході з'являється цей профілактичний напрямок, наприклад гімнастика Лінга, лікарська гімнастика Фуллера, у Стокгольмі - перший інститут гімнастики і масажу.

2. Аналіз досліджень висвітлив і деякі аспекти зародження та становлення фізичної реабілітації і у нас на Батьківщині. Наукова думка та практичні дії вітчизняних вчених випереджали зарубіжних в області лікувальної гімнастики. Підтвердженням цьому є роботи таких вчених: Пирогова М.І. “Про значення гімнастики у житті людини і народів”, Крамаренко В.К. “Посібник з масажу та лікарської гімнастики”. Велике значення має робота В.С. Пруського, він перший розробив вчення про мототерапію.

Майбутні дослідження будуть направлені на подальше вивчення фізичної реабілітації в Україні. Це дасть глибоке і цілісне уявлення про її розвиток на території нашої країни.

Список літературних джерел

1. Возникновение, становление и развитие ЛФК в мире и в России// Лечебная физическая культура: Учеб. /Под ред. С.Н. Попова.- М.: Академия, 2004. – Гл.1. – С. 5 – 13.
 2. Васильева В. // Лечебная физическая культура: Учеб. / Под ред. В.Е. Васильевой. – М.: Физкультура и спорт, 1970. – Гл. 1. – С. 5 – 20.
 3. Дунаев И.В. К истории массажа. Основы лечебного массажа: Учеб. пособ. // И.В. Дунаев. – М.: Маркетинг, 2000. - С. 3.
 4. Дубровский В.И. Краткая история возникновения и развития лечебной физкультуры. Лечебная физическая культура: Учеб. / Дубровский В.И. – М.: ВЛАДОС, 1999. – Гл. 1. – С. 6 – 12.
 5. Епифанов В.А. Краткий исторический очерк развития ЛФК и массажа Лечебная физическая культура и массаж: Учеб. / В.А. Епифанов –М.: ГЭОТАР – МЕД, 2004. - С. 6 – 12.
 6. Мухін В.М. Історія лікувального застосування фізичних вправ та масажу. Становлення реабілітації. Фізична реабілітація. / В.Мухін В.М. – К.: Олімп. літ., 2005. – Розд.1 – С. 5 – 15.
- Надійшла до редакції 24.10.2009р.
Юшко Кирилл Александрович
dgizfvs-nayka@mail.ru